

MENKUL KIYMETLERDE DEĞERLEME

Hanefi ALKAN^(*) Serkan ATA^(**)

1 - GİRİŞ

213 Sayılı Vergi Usul Kanunu'nun (VUK. 258.maddesinde değerlendirme, vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespiti olarak tanımlanmıştır. Ayrıca VUK'un 259. maddesinde de değerlemede iktisadi kıymetlerin vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlarda haiz oldukları kıymetler esas tutulur denilmektedir. Değerleme vergi matrahlarının hesaplanmasında doğrudan etkili olduğu için kanunda değerlendirme ölçütleri ve hangi iktisadi kıymetin hangi ölçütlerle değerlendirileceği açıkça belirlenmiştir.

İlerleyen bölümlerde menkul kıymetlerin tanımı ve değerlemesi açıklanacaktır.

2- MENKUL KIYMET TANIMI

VUK' ta menkul kıymetin tanımı yapılmamıştır. Sermaye Piyasası Kanununun 3/b maddesinde

menkul kıymet: "ortaklık veya alacaklılık sağlayan belli bir meblağı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve şartları Kurulca belirlenen kıymetli evraktır" şeklinde tanımlanmıştır.

Buna göre uygulamada karşılaşılan menkul kıymet türleri;¹

- Hisse Senetleri ve Geçici İlmuhaberleri,
- Devlet Tahvilleri,
- Özel Sektör Tahvilleri,
- Hazine Bonoları,
- Hisse Senedi ve Tahvil Kuponları,
- Gelir Ortaklığı Senetleri,
- Toplu Konut İdaresi ve Kamu Ortaklığı İdaresi'nce Çıkarılan Tahviller,
- Banka Bonoları,
- Finansman Bonoları,
- Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler,
- Banka Garantili Bonolar,
- Kar-Zarar Ortaklığı Belgeleri,

^(*) Vergi Denetmen Yardımcısı

^(**) Vergi Denetmen Yardımcısı

¹ ERBİLEN Ebru, ERGİN Hülya, "Menkul Kıymetlerin Değerlemesi", Aralık 2006, Sayı 87, S:28.22

Ayrıca Sermaye Piyasası Kanunu'nda para, çek, poliçe, bono ile mevduat sertifikalarının menkul kıymet olmadıkları ayrıca belirtilmiştir.

3- MENKUL KIYMETLERİN DEĞERLEME ÖLÇÜLERİ

213 Sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 279. maddesine göre "Hisse senetleri ile fon portföyünün en az yüzde 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeliyle, bunlar dışındaki kalan her türlü menkul kıymet borsa rayici ile değerlendirilir. Borsa rayici yoksa veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde oluştuğu anlaşılırsa değerlemeye esas bedel, menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin kur farkları da dahil olmak üzere iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır. Ancak, borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibarıyla hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler, alış bedeli ile değerlendirilir"

Bu maddeye göre menkul kıymetler üç şekilde değerlendirilir.

a) Alış Bedeli

Vergi Usul Kanunu'nda alış bedelinin tanımı yapılmamıştır. Alış bedelinin bir iktisadi kıymetin iktisabı için satıcıya ödenen veya borçlanılan meblağ olduğu yönündeki görüş kabul edilmektedir. Buna göre menkul kıymetin alış bedeli saptanırken, söz konusu menkul kıymetin edimi için yüklenilen finansman gideri, kur farkı, komisyon gideri gibi giderlerden pay verilmemesi gerekir. Ayrıca, vadesi geldiği halde üzerinde

taahsil edilmemiş kuponu ile birlikte menkul kıymetin satın alınması durumunda, değerlemede menkul kıymetin alış bedeline kupon bedelinin de dahil edilmemesi gerekir.²

Alış bedeli ölçüsüne göre değerlendirilecek menkul kıymetler;

- Hisse senetleri (hisse senetlerinin alınması sırasında yapılan her türlü giderler ise doğrudan ilgili gider hesaplarına kaydedilir).
- Yatırım fonu katılma belgeleri (Fon portföyünün en az %51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşmak kaydıyla).
- Borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibarıyla hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler(kar-zarar ortaklığı belgeleri, gelir ortaklığı senetleri ve geçici ilmuhaberler, alış bedeli ile değerlendirilir).

b) Borsa Rayici

Vergi Usul Kanunu'nun 263. maddesinde "Borsa rayici gerek menkul kıymetler ve kambiyo borsasına, gerekse ticaret borsalarına kayıtlı olan iktisadi kıymetlerin değerlemeden evvelki son muamele gününde borsadaki muamelelerin ortalama değerini ifade eder. Normal değişimler dışında fiyatlarda bariz kararsızlıklar görülen hallerde son muamele günü yerine değerlendirme gününden evvelki 30 gün içindeki ortalama rayici esas aldırılmaya Maliye Bakanlığı yetkilidir" denilmektedir.

Borsa rayici, menkul kıymetler borsası ve kambiyo borsaları ile ticaret borsalarına kayıtlı menkul kıymetlerin, değerlendirme gününden bir önceki son işlem gününde borsadaki işlemlerin

² İŞİK Fırat, "Menkul Kıymetlerin Değerlemesi", Vergi Raporu, Sayı 99, Aralık 2007, Sayı:2

ortalama değeridir. Değerleme günü olsa dahi o günkü işlemler esas alınmayıp bir önceki günkü işlemlerin ortalama değeri esas alınır. Alış bedeliyle değerlendirilen menkul kıymetler dışındaki diğer tüm menkul kıymetlerin değerlendirilmesi yapılmadan önce borsa rayicine bakılır. Değerlemesi yapılacak menkul kıymetin borsa rayici bulunuyorsa, değerlendirme günü itibariyle maliyet bedeli ile borsa rayici arasında oluşan müspet fark kara, menfi fark zarara yansıtılır.

Değerlemeye tabi servetlerden ticari sermayeye dahil olsun olmasın borsaya kayıtlı bütün hisse senedi ve tahviller borsa rayici ile değerlendirilir. Yani veraset, intikal ve benzeri nedenlerle değerlemeye tabi tutulması gereken hisse senedi ve tahvillerden borsaya kayıtlı olanlar aynı zamanda ticari işletmeye de dahil iseler, ticari işletmede alış bedelleri ile değerlendirilmelerine karşın, servet unsuru olarak değerlendirirken borsa rayici ile değerlendirilecektir.

c) Kıst Getiri

Borsa rayici ile değerlendirilmesi gereken menkul kıymetler, borsa rayicinin olmaması veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde oluştuğunun anlaşılması halinde değerlendirilmeye esas bedel menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanacaktır.³ Diğer bir ifadeyle, menkul kıymetin ilgili dönemdeki kıst getirisi hesaplanacak ve bu tutar alış bedeline eklenecektir.

Kıst getirisi hesaplanacak menkul kıymetler; eurobondlar, özel sektör tahvilleri, finansman bonoları, varlığa dayalı menkul kıymetler, banka bonoları ve banka garantili bonolar, gayrimenkul sertifikalarıdır.

4- MENKUL KIYMETLERİN DEĞERLEMESİ

4.1- Hisse Senetleri

Türk Ticaret Kanununda hisse senetlerinin tanımı yapılmamıştır. Hisse senetleri, anonim şirketler ve sermayesi paylara bölünmüş kommandit şirketler tarafından şekil şartlarına tabi olarak çıkarılan ve ortağın sermayedeki payını gösteren kıymetli evrak şeklinde tanımlanabilir.

VUK'un 279. maddesine göre hisse senetleri alış bedeli ile değerlendirilir. Hisse senedinin bir kısmının bedelsiz olması halinde, söz konusu hisse senedinin alış bedeli toplamının, toplam hisse senedi sayısına bölmek suretiyle değerlendirilerek, birim hisse maliyeti bulunacaktır. Hisse senetlerinin elde edilmesinde yüklenilen finansman gideri, kur farkı ve komisyon giderleri alış bedeline ilave edilmeyecektir. Hisse senetlerinin iktisabına yönelik olarak yüklenilen kur farkı ve finansman giderleri doğrudan doğruya ilgili dönem giderlerine intikal ettirebilir. Hisse senetlerinin menşei burada önem arz etmemektedir. Yurt içi veya yurt dışındaki herhangi bir borsadan satın alınan hisse senetlerinin değerlendirilmesi alış bedeli ölçüsüne göre yapılacaktır.

Bedelsiz Hisse Senetleri; anonim şirketler, şirket sermayelerini nakit kullanarak veya iç kaynaklarının katkılarıyla artırmaktadırlar. İç kaynaklar kar veya sermaye yedeklerinden meydana gelmektedir. İç kaynaklardan artırımın yapıldığı tarihlerde şirket hissesi sahiplerine şirketteki payları oranında dağıtılan bu senetler bedelsiz hisse senedi niteliği taşımaktadır. Bu durumda bedelsiz olarak dağıtılan hisse senetlerinden kar yedekleri karşılığı olarak dağıtılanları, bunları alan işletmelerin aktifinde nominal değerle yer alması ve değerlendirme günü itibariyle nominal değeri üzerinden değerlendirilmesi gerekmektedir.

³ "Beyanname Düzenleme Kılavuzu", Hesap Uzmanları Derneği, Ankara ,2007, S:931

Yedeklerin sermayeye ilave edilmesi sonucunda elde edilen hisse senetleri değerleme gününde nominal bedeliyle değerlemeye tabi tutulacaktır. Sermaye yedeklerinden dağıtılanlar ise, bu senetleri alan işletmelerin bilançosunun aktifinde yer alan iştirakler kaleminde bir değişiklik yaratmaz. Bunun için bunların miktar itibarıyla takip edilmesi gerekir.

Yatırım Ortaklıklarına İlişkin Hisse Senetleri; Sermaye Piyasası Kanunu'nun 35. maddesine göre yatırım ortaklıkları; sermaye piyasası araçları, gayrimenkul, altın ve diğer kıymetli madenler portföyü işletmek amacıyla kurulan anonim ortaklıklardır. Yatırım ortaklıkları anonim şirket şeklinde kurulduğundan, bu ortaklıkların sermayesini temsil eden hisse senetlerinin de alış bedeliyle değerlendirilmesi gerekmektedir.

4.2- Yatırım Fonu Katılma Belgesi

Yatırım fonu, halktan katılma belgeleri karşılığında belge sahipleri hesabına riskin dağıtılması ilkesi ve inançlı mülkiyet esaslarına göre sermaye piyasası araçları, gayrimenkul, altın ve diğer kıymetli madenler portföyü işletmek amacıyla kurulan mal varlığı olarak açıklanmaktadır.

Yatırım fonları katılma belgeleri; bu belgeye sahip kişilerin kurucu ve saklayıcı kuruma karşı sahip olduğu hakları taşıyan ve yatırım fonuna kaç pay ile katıldığını gösteren kıymetli evrak şeklinde bir senettir. Emre veya hamiline yazılı olarak düzenlenebilir

VUK' nun 279. maddesinde fon portföyünün en az yüzde 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeliyle değerlendirilmektedir. Bu hükmü taşıyan menkul kıymetler alış bedeliyle değerlendirilmesi gerekir. Fon portföyünün yüzde 51'den daha az oranda Türkiye'de kurulmuş şirketlerin hisse senetlerinden oluşan

yatırım fonu katılma belgelerinin borsa rayıcı ile değerlemesinin yapılması gerekmektedir. Borsa rayıcı olmayan yatırım fonu katılma belgelerinin değerlendirilmesi, bu belgeleri iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar olan kıst getirisi hesaplanıp alış bedeline ilave edilmesi suretiyle yapılması gerekmektedir.

C A.Ş. Yıl içinde yatırım fonu katılma belgelerinden pay başına 10.00 YTL olmak üzere 2000 adet satın almıştır. Katılma belgelerinin alış bedeli 20.000,00 YTL olarak aktive kaydedilmiştir. Fon portföyünün % 83'ü Türkiye'de kurulmuştur. Yıl sonunda yatırım fonu katılma belgesinin değeri 13.00 YTL olarak belirlenmiştir. Yıl sonunda yapılacak değerlemede şirket aktifine kayıtlı katılma belgelerinin alış bedeli olan 20.000,00 YTL olarak değerlendirilecektir.

4.3- Tahviller

Tahvil, Türk Ticaret Kanununun 420. maddesinde "Anonim şirketlerin ödünç para bulmak için itibari kıymetleri eşit ve ibareleri aynı olmak üzere çıkardıkları borç senetleri" olarak açıklanmıştır.

Tahviller kamu veya özel sektörün finansmanlarını karşılamak için bir yıldan daha uzun süreli borçlanmalar için ihraç edilir. Hazine bonolarından farklı olarak devlet tahvillerinde kupon bulunur. Tahvilleri anonim ortaklıklar, mevzuata göre özelleştirme kapsamına alınanlar dahil kamu iktisadi teşebbüsleri ve mahalli idareler çıkarabilirler.

Devlet tahvilleri İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem görmesinden dolayı değerlemesinin borsa rayıcı usulüne göre yapılması gerekir. Borsaya kayıtlı olmayan tahvillerin değerlendirilmesi ise kıst getiri ölçüsüne göre yapılır. Borsaya kayıtlı olmayan tahvillerin alış bedellerine, değerlendirme gününe kadar oluşan gelirlerinin ilave edilmesiyle değerlendirilmesi yapılmış olur.

SPK' ya göre; borsada işlem gören tahviller bilanço tarihindeki ağırlıklı ortalama borsa fiyatı ile değerlendirilir. Devlet tahvili, hazine bonusu, gelir ortaklığı senetleri gibi kamu menkul kıymetlerinin dönem sonunda işlemiş faizleri gelir tahakkuk ettirilir, bu tutar gelir tablosunda gösterilir.

4.4- Hazine Bonoları

Hazine bonoları, devletin bütçe kanunlarına göre nakit açığını finanse etmek amacıyla ihraç ettiği kısa vadeli finansman aracıdır. Hazine bonosunun vadesi 1 yıldan az olup, hamiline yazılıdır.

Hazine bonolarına uygulanan faiz oranları para piyasasının faiz oranları için önemli bir göstergedir. Hazine bonoları Hazine Müsteşarlığı tarafından ihraç edilir ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası aracılığıyla satışa sunulur. Hazine bonusu ile devlet tahvili arasındaki en önemli fark vadelerinin farklı olmasıdır. Hazine bonolarının vadesi bir yıldan azdır.

Hazine bonoları devlet tahvilleri gibi İMKB Tahvil ve Bono Piyasası'nda işlem görmesi dolayısıyla değerlendirme işlemi borsa rayici usulüne göre yapılır. Bu nedenle hazine bonosunun edinme tarihindeki değeri ile Borsa Tahvil ve Bono Piyasası'nda değerlendirme gününde tespit edilen değeri arasındaki fark gelir veya gider olarak dikkate alınacaktır.

A. A.Ş. nominal bedeli 30.000,00 YTL olan 180 gün vadeli hazine bonosunu 20.000,00 YTL ye almıştır. Vade sonunda hazine bonusu karşılığında alınacak tutar 30.000,00 YTL dir. Söz konusu hazine bonosunun yıl sonu itibarıyla İMKB'de işlem gördüğü tutar 18.000,00 YTL 'dir. Yıl sonunda hazine bonusu borsa rayicine göre 18.000,00 YTL olarak değerlendirilecektir. Aradaki 2.000,00 YTL'lik fark kurum kazancından düşülecektir.

4.5- Kar ve Zarar Ortaklığı Belgeleri

Kar zarar ortaklığı belgeleri; anonim ortaklıkların, karlarına ve zararlarına ortaklık sağlayarak,

uğraşı alanlarına giren tüm faaliyetlerin gerektirdiği finansman ihtiyacını karşılamak üzere ihraç edebilecekleri menkul kıymetlerdir.

Anonim şirketler ihraç edecekleri kar zarar ortaklığının belgelerinin üzerine "kar ve zarara katılacağı ve bu belgelere kar garantisi verilemeyeceği" açıkça yazılmalıdır.

Kar zarar ortaklığı belgeleri borsada işlem görmedikleri için borsa rayici ile değerlendirilemez. Ayrıca bu belgeleri ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak getirisi belgeli olacağı için değerlendirme günü itibarıyla hesaplama yapılmamaktadır. Bu kıymetlerin başlangıçta belirlenen bir getirisi de söz konusu olmadığı için kıst getiri ölçüsüne göre de değerlendirme yapılamamaktadır. Bu durumda alış bedeli ölçüsüne göre değerlemesinin yapılması gerekir.

4.6- Gelir Ortaklığı Senetleri

Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkındaki Kanun'un 3/c bendi uyarınca, gelir ortaklığı senetleri, kamu yatırımlarının finansmanının sağlanması için, kamu kurum ve kuruluşlarının alt yapı tesislerinin gelirlerine, gerçek ve tüzel kişilerin ortak olmaları için çıkarılacak senetleri ifade eder. Alt yapı tesisleri olarak; köprüler, barajlar, elektrik santralleri, demiryolları, telekomünikasyon sistemleri, sivil kulanıma yönelik deniz ve hava limanları ile benzeri yerler söz konusudur. Bu tesisler arasından gelir ortaklığı senedinin ihracına konu olacak olanlar ise Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kuruluları tarafından tespit edilir.

Gelir ortaklığı senetlerinin borsalarda işlem görmemesinden dolayı borsa rayici bulunmamaktadır. Gelir ortaklığı senetlerinin değerleri, değerlendirme günü itibarıyla ilgili bankadan veya Kamu Ortaklığı İdaresi'nden değerleri öğrenilerek kıst getiri esasına göre değerlendirilecektir. Döviz

cinsinden veya dövizle endeksli ihraç edilmiş bu menkul kıymetlerin edinme tarihinden değerlendirilme gününe kadar olan kur farkları da değerlemede dikkate alınacaktır.⁴

4.7- Banka Bonoları ve Banka Garantili Bonolar

Sermaye Piyasası Kanunu'na göre banka bonoları ve banka garantili bonoları, kalkınma ve yatırım bankaları sermaye piyasasından kaynak sağlamak amacıyla çıkarılırlar. Banka bonoları bankanın borçlu sıfatıyla düzenleyip, Sermaye Piyasası Kurulu'nca kayda alınmasını müteakip ihraç ettiği emre veya hamiline yazılı kıymetli evraktır. Banka garantili bonolar ise, bankadan kredi kullanan ortaklıkların, bu kredilerin teminatı olarak, borçlu sıfatı ile düzenleyip, alacaklı bankaya verdikleri emre muharrer senetlerden, bu krediyi kullandırmış olan bankaca, kredi garantisi altında ve Sermaye Piyasası Kurulu'nca kayda alınmasını müteakip ihraç edilen kıymetli evraktır.

Banka bonoları ve banka garantili bonoların borsa rayici ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak, sözkonusu menkul kıymetler borsada işlem görmemektedir. Dolayısıyla VUK'un 279'uncu maddesi gereği borsa rayici olmayan banka bonoları ve banka garantili bonoların ilgili döneme isabet eden kıst getirilerinin hesaplanarak alış bedeline ilave edilmesi suretiyle değerlemeye tabi tutulması gerekir.⁵

4.8- Finansman Bonoları

Finansman bonolarının ihraç koşulları SPK'nın Seri III, No:13 sayılı tebliği ile düzenlenmiştir. Bu

tebliğin 3'üncü maddesine göre finansman bonoları, ihraççıların bu tebliğ hükümlerine göre borçlu sıfatıyla düzenleyip Sermaye Piyasası Kurulu'nun kaydına alınmak suretiyle ihraç ederek sattıkları emre veya hamiline yazılı menkul kıymet niteliğindeki kıymetli evraktır. Finansman bonolarının vadesi 60 günden az, 720 günden fazla olmamak üzere, finansman bonosunu ihraç eden tarafından belirlenir ve iskontolu olarak satışa sunulur. Finansman bonolarının üzerinde yazılı olan nominal bedel, anapara ve faizden oluşur. Finansman bonolarından elde edilen getiri sabittir.

Finansman bonoları VUK'un 279'uncu maddesi uyarınca borsa rayici ile değerlendirilmektedir. Finansman bonoları, İstanbul Menkul Kıymet Borsası Tahvil ve Bono Piyasası'nda işlem görebilecek menkul kıymetler arasında sayılmasına rağmen, ülkemizde finansman bonoları fiilen borsada işlem görmemektedir. Dolayısıyla VUK'un 279'uncu maddesi uyarınca, borsa rayici olmayan finansman bonolarının kur farkları da dahil olmak üzere bu bonoların dönem sonu değerlemesi kıst getiri ölçüsüne göre hesaplanarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

4.9- Özel Sektör Tahvilleri

Tahvil, Türk Ticaret Kanununun 420. maddesine göre anonim şirketlerin ödünç para bulmak için, itibari kıymetleri eşit ve ibareleri aynı olmak üzere çıkardıkları borç senetleridir. Tahviller, vadeleri en az 2 yıl olmak üzere serbestçe belirlenebilir ve sabit ya da değişken faizli olarak ihraç edilebilirler. Tahvillerin faiz ödemeleri 3 aylık, 6

⁴ ERBİLEN Ebru, ERGİN Hülya, "Menkul Kıymetlerin Değerlemesi", Aralık 2006, Sayı 87, S:28.29

⁵ Melih POYRAZ, Vergi Dünyası, Aralık 2007, Sayı 316, S:170

aylık veya yıllık kuponlara bağlı olarak yapılabilir. maktadır.

Bu tahvilleri çıkaran yani ihraç eden şirketler değerlemeyi VUK'un 286'ıncı maddesine göre itibari değerle yaparlar. Bu tahvilleri satın alanlar ise değerlemeyi VUK'un 279'uncu maddesi uyarınca yapmak zorundadırlar. Bu maddeye göre esas değerlendirme ölçüsü borsa rayicidir. Ancak Türkiye'de özel kesim tahvilleri için oluşmuş bir borsa bulunmamaktadır. Bu nedenle değerlemenin kıst getiri esasında yapılması gerekmektedir.⁶

4.10- Varlığa Dayalı Menkul Kıymet

SPK'nın Seri III, No:14 tebliğinin 3'üncü maddesinde varlığa dayalı menkul kıymetler, finans ortaklıkları, bankalar, finans şirketleri ve finansal kiralamaya yetkili kuruluşların, kendi ticari işlemlerinden doğmuş alacakları veya bu tebliğ hükümleri çerçevesinde temellük edecekleri alacaklar karşılığında ihraç edebilecekleri senetler olarak tanımlanmıştır.

VUK'un 279uncu maddesine göre varlığa dayalı menkul kıymetlerin borsa rayici ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak Türkiye'de varlığa dayalı menkul kıymetler borsada işlem görmediklerinden dolayı, bu menkul kıymetler borsa rayici ile değerlendirilmeyecektir. Borsada işlem görmeyen varlığa dayalı menkul kıymetler kur farkları da dahil olmak üzere varlığa dayalı menkul kıymetin kıst getirilerinin hesaplanarak alış bedeline eklenmesi suretiyle değerlendirilmesi gerekmektedir.

4.11- Gayrimenkul Sertifikaları

Gayrimenkul sertifikaları, SPK'nın Seri III, No:10 sayılı tebliği ile düzenlenmiştir. Gayrimenkul sertifikaları

ihraççıların bedellerini inşa edilecek veya edilmekte olan gayrimenkul projelerinin finansmanında kullanılmak üzere ihraç ettikleri, nominal değeri eşit hamiline yazılı menkul kıymetlerdir.

VUK'un 279uncu maddesi uyarınca gayrimenkul sertifikalarının borsa rayici ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Borsa rayici yoksa; bunlarının kıst getirilerinin hesaplanarak alış bedeline eklenmesi suretiyle değerlendirilmesi gerekmektedir. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Tahvil ve Bono Piyasası'nda gayrimenkul sertifikaları işlem görmektedir.⁷ Dolayısıyla borsada işlem gören gayrimenkul sertifikalarının değerlendirilmesi borsa rayicine göre, borsada işlem görmeyen veya borsa rayici tespit edilemeyen gayrimenkul sertifikalarının değerlendirilmesinin kıst getiri ölçüsüne göre yapılması gerekmektedir.

4.12- Eurobondlar

Eurobond, çok uluslu bankaların ve diğer finans kuruluşlarının oluşturdukları sendikasyon karşılığında uluslararası piyasalarda dolaşıma çıkan ve genellikle belli bir ülke hazinesine ait tahvillere denir. Eurobondlar, çıkaran ülke sınırları dışında dolaşımda bulunmak ve satılmak üzere çıkarılmakla birlikte yurtiçindeki yerleşik kişi veya kurumların da eurobond alabilmeleri mümkündür.

VUK'un 279uncu maddesine göre eurobondların borsa rayici ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Eurobondlar İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda Uluslararası Tahvil ve Bono Piyasası'nda bir zamanlar düşük hacimli de olsa işlem görmüşlerdi. Ancak Mayıs 2002'den bu yana bu piyasada aktif olarak bir işlem yapılmadığından eurobondların borsa rayici oluşmamaktadır. Dolayısıyla

⁶ ÖZTÜRK, Bünyamin "Dönemsonu Muhasebe ve Vergi Uygulamaları", Ankara, 2007, s.79-80

⁷ POYRAZ Melih, "Menkul Kıymetlerin Değerlemesi", Vergi Dünyası, Sayı 316, Aralık 2007, S:170

eurobondların ilgili döneme isabet eden kıst getirilerinin hesaplanarak alış bedeline eklenmesi suretiyle değerlendirilmesi gerekmektedir. Yabancı pra cinsinden olan eurobondların dönem sonunda değerlendirilmesinde ortaya çıkacak olan kur farkının da hesaplanarak değerlendirme esnasında dikkate alınması gerekmektedir.⁸

4.13- Repo-Ters Repo

Repo, menkul kıymetlerin geri alma taahhüdü ile satılması; ters repo ise, menkul kıymetlerin geri satma taahhüdü ile satın alınmasıdır. Menkul kıymetleri geri alma taahhüdü ile satan kurumlar bankalar ve aracı kurumlar iken geri satma taahhüdü ile alanlar da yatırımcılardır. repo ve ters repo işlemlerine konu olabilecek menkul kıymetler Sermaye Piyasası Kanunu'nda aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

- Devlet tahvilleri,
- Hazine bonoları,
- Banka bonoları ve banka garantili bonolar,
- Toplu Konut İdaresi'nin ihraç ettiği borçlanma senetleri,

- Borsada işlem gören borçlanma senetleri,
- Menkul kıymetleri temsilen TCMB'nin verdiği makbuzlardır.⁹

Maliye Bakanlığı 67 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nde repo ve ters repo işlemleri ile ilgili olarak repo ve ters repoya konu olan menkul kıymetleri geri almakla yükümlü taraftan VUK'un 279'uncu maddesi uyarınca değerlendirilmesine tabi tutması gerektiği belirtilmiştir. Bu açıklamayı Danıştay da yerinde bulmuş ve ilgili

tebliğin iptali açılan davayı reddetmiştir.¹⁰ Buna göre menkul kıymetlerin değerlemesi, repo veya ters repo yapan taraf değil, menkul kıymeti almakla yükümlü banka veya aracı kurum yapacaktır. Vadesi değerlendirme gününden sonra gelen repo ve ters repo işlemleriyle ilgili olarak değerlendirme gününe kadar tahakkuk eden faiz tutarının, işleme taraf olanlarca ticari kazancın tespitinde gelir veya gider olarak dikkate alınması gerekmektedir.

Repo ve ters repo işlemlerinde menkul kıymeti geri almakla yükümlü olanlar değerlendirme günü itibarıyla kıst getiri hesaplamak suretiyle değerlendirme yapacak ayrıca enflasyon düzeltmesi yapmayacaktır.¹¹

4.14- Bağlı Menkul Kıymetler-İştirakler-Bağlı Ortaklıklarda Değerleme

Bağlı Menkul Kıymetler, iştirakler, bağlı ortaklıkların değerlendirilmesi SPK'nın seri:XI, 1 Nolu tebliğin 29. maddesine göre; bağlı menkul kıymetler, iştirakler, bağlı ortaklıklar elde etme maliyetleri ile değerlendirilir.

Borsa ve teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören bağlı menkul kıymetler, iştirakler ve bağlı ortaklıklar ilgili tebliğin 21. maddesindeki esaslarla belirlenen değerleri üzerinden; borsa ve teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görmeyen bağlı menkul kıymetler, iştirakler, bağlı ortaklıklar ise net defter değerleri, elde etme maliyetinden düşük olduğu takdirde net defter değerleri üzerinden değerlendirilebilir.

Bağlı menkul kıymetler, iştirakler ve bağlı ortaklıkların aktifleştirilmesinden sonra ortaya çıkan

⁸ "Beyanname Düzenleme Kılavuzu", Hesap Uzmanları Derneği, Ankara, 2007 S:935

⁹ ÖZTÜRK Bünyamin ,a.g.e,S:83-84

¹⁰ "Danıştay Vergi Dava Daireleri Genel Kurulunun 12.10.2001 tarih ve E.2001/89,K.2001/301 sayılı kararı

¹¹ POYRAZ,Melih,a.g.m,S. 171

ve bu varlıkların iktisabında kullanılan kredilerden kaynaklanan kur farkları elde etme maliyeti-ne ilave edilir.Bu durumda izlenen muhasebe politika ve maliyete ilave edilen kur farkı tutarı dipnotlarda açıklanır.

Yurt dışında bulunan şubelere sermaye olarak gönderilen dövizler dönem sonlarında değerlemeye tabi tutulmaz.Vergi idaresi yurt dışında bulunan şubeleri iştirak olarak kabul etmiştir.Bu yaklaşıma bağlı olarak yurt dışı şubeye sermaye olarak gönderilen dövizler geri geldiği tarihe kadar kayıtlı değerle değerlendirilecektir.

Aynı şekilde serbest bölgelerde bulunan şubelere de döviz olarak tahsis edilen sermayenin dönem sonlarında değerlemeye tabi tutulmaması gerekir. Serbest bölgede bulunan şubeleri yurt içindeki şubeler gibi değerlendirmemek şirketin yurt dışı bir iştiraki gibi değerlendirmek gerekir.Bu nedenle serbest bölgede bulunan şubeyi bağlı ortaklıklar hesabı içersinde değerlendirmek gerekir.¹²

5- MENKUL KIYMETLERDE MUHASEBELEŞTİRME

Tek Düzen Hesap Planı'nda Dönen Varlıklar arasında yer alan 11 No'lu Menkul Kıymetler grubu ,işletmeler tarafından kısa dönemde faiz geliri, kar payı sağlamak veya fiyat değişimlerinden yararlanmak amacıyla elde tutulan ve istenildiği anda elden çıkarılıp paraya dönüştürülebi-lecek kıymetlerdir.

Tek Düzen Hesap Planı'nda menkul kıymetler grubunda izlenecekler varlıklar aşağıda gösterilmiştir:

110- Hisse Senetleri: Hisse senetleri

111- Özel Kesim Tahvil, Senet ve Bonoları:

Özel sektör tahvilleri, finansman bonoları, banka bonoları ve banka garantili bonolar, varlığa dayalı menkul kıymetler, kar-zarar ortaklığı belgeleri ve gayrimenkul sertifikaları,

112- Kamu Kesimi Tahvil, Senet ve Bonoları: Devlet tahvilleri, devlet ve diğer kamu tüzel kişiliklerinin tahvil ve bonoları ve gelir ortaklığı senetleri,

118- Diğer Menkul Kıymetler: Hisse senetleri, kamu ve özel sektör tarafından çıkarılmış bulunan tahvil, bono ve senetlerin dışındaki diğer menkul kıymetlerin takip edildiği hesaptır. Yatırım fonu katılma belgeleri de bu hesapta izlenir.

Tek Düzen Hesap Planı'nda Duran Varlıklar arasında yer alan 24 No'lu Mali Duran Varlıklar , uzun vadeli amaçlarla veya yasal zorunluluklarla elde tutulan uzun vadeli menkul kıymetlerle veya paraya dönüşme niteliğini kaybetmiş uzun vadeli menkul kıymetlerin ve diğer bir işletmeye veya bağlı ortaklığa ortak olmak amacıyla edinilen sermaye paylarının izlendiği hesaplardır.Bu hesap grubunda izlenecek varlıklar aşağıda gösterilmiştir:

240-Bağlı Menkul Kıymetler: İştiraklerdeki sermaye payları hesabında aranan asgari yüzdeleri taşımadığı için iştirakler hesabında izlenemeyen, ancak uzun vadede elde tutulması amaçlanan hisse senetleri ile hisse senetleri dışında kalan ve uzun vadeli amaçlarla veya yasal zorunluluklarla veya paraya dönüşme niteliği kaybolduğu için elde tutulan menkul kıymetler,

242- İştirakler: İşletmenin, doğrudan veya dolaylı olarak diğer şirketlerin yönetimine ve ortaklık politikalarının belirlenmesine katılmak üzere edindiği hisse senetleri veya ortaklık paylarının izlendiği hesaptır.İştirakler hesabı, bir ortaklıktaki en

¹² ÖZTÜRK Bünyamin ,a.g.e,S:102-103

fazla %50 oranında olan sermaye payları veya oy hakları,

245- Bağlı Ortaklıklar: İşletmenin doğrudan veya dolaylı olarak %50 oranından fazla sermayeye ya da oy hakkına veya en az bu oranda yönetim çoğunluğunu seçme hakkına sahip olduğu iştiraklerin sermaye payları.

Menkul kıymetler edinildiğinde alış bedeli üzerinden yukarıdaki hesaplara borç, elden çıkartıldığında ise, aynı bedel ile alacak kaydedilir.

Menkul kıymetlerin satın alınması sırasında oluşan giderler, "659-Diğer Faaliyetlerden Olağan Gider ve Zararlar" hesabında, menkul kıymetlerin satışından doğan zararlar "655-Menkul Kıymet Satış Zararı" hesabında, menkul kıymetlerin satışından doğan karlar ise "645-Menkul Kıymet Satış Karları" hesabında izlenir.

1 Seri No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Tebliği'ne göre menkul kıymetlerin, bağlı menkul kıymetlerin, iştiraklerin, bağlı ortaklıkların ve diğer mali duran varlıkların borsa veya piyasa değerlerinde önemli ölçüde ya da sürekli olarak değer azalması olduğu tespit edildiğinde ortaya çıkacak zararların karşılanması amacıyla ayrılması gereken karşılıklar aşağıdaki hesaplarda izlenir.

119- Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü Karşılığı

241- Bağlı Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü Karşılığı

244- İştirakler Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı

247- Bağlı Ortaklıklar Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı

Meydana gelen değer düşüklükleri, yukarıdaki ilgili karşılık hesabına alacak "654- Karşılık Giderleri" hesabına borç kaydedilir. Kendisine karşılık ayrılmış olan menkul kıymet elden çıkarıldığında veya değer düşüklüğünün gerçekleşmemesi

halinde söz konusu karşılık hesabına borç kaydedilerek, karşılık tutarı "644-Konusu Kalmayan Karşılıklar Hesabı"na aktarılarak kapatılır.

ÖRNEK: (X. A.Ş.,01.09.2008. tarihinde nominal bedeli 5 YTL olan borsada işlem gören (Y)A.Ş.'nin hisse senetlerinden 20 YTL 'den olmak üzere 10000 adet satın almıştır. Satın alınan hisse senetlerinin nominal bedeli 50.000 YTL olup, söz konusu senetler alış bedeli olan 200.000 YTL'den alış tarihi itibarıyla aktife kaydedilmiştir. Dönem sonunda söz konusu hisse senedinin borsadaki ağırlıklı ortalama fiyatı 16 YTL olarak gerçekleşmiştir.

31.12.2008 tarihinde yapılacak değerlemede bu hisse senetleri borsa rayiciyle değil, alış bedeline göre 200.000 YTL olarak değerlendirilecektir.

-----/-----	
654-KARŞILIK GİDERLERİ	40.000 YTL
119-MENKUL KIYMETLER DEĞ.DÜŞ.KAR.	40.000
-----/-----	
Söz konusu hisse senetleri 215.000 YTL 'ye satılırsa ve 2.500 YTL komisyon ödenirse;	
-----/-----	
102-BANKALAR	212.500
653-KOMİSYON GİDERLERİ	2.500
110-HİSSE SENETLERİ	200.000
645-MENKUL KIYMET SATIŞ KARI	15.000
-----/-----	
119-MENKUL KIYMETLER DEĞ.DÜŞ.KAR.	40.000
644- KONUSU KAL.KARŞ.	40.000
-----/-----	

6- SONUÇ

Menkul kıymet, işletmelerin atıl fonlarını değerlendirmek amacıyla portföyünde tuttuğu kısa ve uzun vadeli iktisadi değerlerdir. VUK'un 279uncu maddesine göre değerlendirilecek olan menkul kıymetler, yukarıda bahsedildiği üzere niteliklerine göre 3 ölçüde değerlendirilmektedirler.

Bu ölçütler 1-Alış bedeli, 2-Borsa rayici, 3-Kıst getiri ölçüsüdür. Menkul kıymetlerin bu şekilde değerlendirilmesinin nedeni menkul kıymetlerin değerlendirilme günündeki gerçek değerlerinin tespit edilerek mali tablolara intikal ettirilmek istenmesidir.

KAYNAKÇA:

1. 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu ve Genel Tebliği
2. "Beyanname Düzenleme Kılavuzu", Hesap Uzmanları Derneği, Ankara 2007, S:929-937
3. POYRAZ, Melih; "Menkul Kıymetlerin Değerlemesi" Vergi Dünyası Yayınları, Aralık, 2007, sayı 316, sayfa 165-173
4. IŞIK, Fırat; "Menkul Kıymetlerde Değerleme" Vergi Raporu, Aralık, 2007, sayı 99, sayfa 27-36
5. ÖZTÜRK, Bünyamin; "Dönemsonu Muhasebe ve Vergi Uygulamaları", Maliye ve Hukuk Yayınları, Aralık, 2007, sayfa 59-112
6. ERBİLEN Ebru, ERGİN Hülya, "Menkul Kıymetlerin Değerlemesi", Aralık 2006, Sayı 87, S:28-29